

Ғози Олим Юнусов

Ғози Олим Юнусов 1893 йилда Тошкентда Ширинкудук маҳалласида ишчи оиласида туғилди. Бошланғич маълумотни ҳам шу ернинг ўзида олгач, 1908 йилда Қоҳирага бориб ўқиди, 1914 йилдан эса Туркия университетида, Анқарадаги «ал-Азҳар» мадрасасида ўқиган (1912—14). Ғози Олимнинг бобоси Абубакр Аҳмаджон ўғли ҳамда поччаси Бахти Ғани Илкинлар фольклоршунос, адабиётшунос, этнограф сифатида таниқли эди. Улар араб, форс, немис тилларини яхши билардилар. Ғози Олим ана шундай оила муҳитида вояга етганди. 1918 йил июлда Туркистон ёшларини миллий ва илмий руҳда тарбиялаш мақсадида «Турк ўчоғи» ташкилотини тузган.

Чет эллардан қайтгач, дастлаб (1923 йилда) Биринчи Савдо жамия-тида раис бўлиб, 1924 йилдан (Савдо жамияти тугатилгандан) сўнг эса Юстиция халқ комиссарлигида масъул ходим бўлиб ишлади. Бу ерда қатор кодексларни рус тилидан ўзбек тилига таржима қилди.

1925 йилда у оиласи билан Самарқандга давлат томонидан ишга юборилди. Бу ерда Халқ Маориф комиссарлигида илмий секретарь лавозимида, кейинчалик эса ЎзССР Халқ маориф комиссарлиги қошидаги Тил ва терминология комитетида ишлади, айни пайтда Ўзбекистон Давлат университети (ҳозирги СамДУ) нинг филология факультетида дарс ҳам берди, 1931 йилда яна Тошкентга қайтиб, педагогика институтининг тил ва адабиёт факультетида ишлай бошлади ҳамда Наркомпроснинг тилшунослик секциясига мудирлик қилди.

Ғ. О. Юнусовга 1930 йилдаёқ Ленинград Шарқшунослик институти томонидан профессорлик унвони берилган эди.

Ғ. О. Юнусовнинг илмий-педагогик фаолияти ниҳоятда кўп қиррали ва сермахсул бўлган. Буни олимнинг тилшунослик, адабиётшунослик, фольклористика, этнография, тарих, археология, ҳуқуқшунослик, фалсафа каби соҳаларда қалам тебратганидан билиш мумкин. Олимнинг жияни таниқли фольклорист проф. Ҳ. Зарифнинг эслашича, у рус тилини яхши билган, инглиз тилида ҳам гаплаша олган, араб, форс тилларини анча мукаммал билган, кўпчилик туркий халқлар тилида сўзлаша олган. Ғози Олимнинг чуқур билимга эга бўлишида, айниқса, инглиз тилини мустақил билишида отаси Абубакир Аҳмаджонович Диваевнинг ва поччаси Бахти Ғани Илкиннинг таъсири сезиларли бўлган, чунки унинг отаси ҳам, поччаси ҳам ўз замонасининг кўзга кўринган фольклористи, этнографи эдилар. Улар рус ва инглиз тилларини ҳам анча яхши билишган.

Самарқанд, Тошкент, Сирдарё (Мирзачўл) вилоятларида бўлиб, халқ кўшиқлари, жумбоқлари, мақолларини, «Алпомиш» достонининг 2 қисмини (50 саҳифа), «Ҳийлакор кал», «Топқир кал», «Шум кал», «Тулки ва бедана», «Тулки ва тожик», «Қимлар ўғри», «Ўринсиз тилак», «Алданган қози», «Енгилган подшоҳ» каби ҳикоятларни тўплаган.

Проф. Ғ. О. Юнусов 1930 йилларда ташкил қилинган қатор илмий экспедицияларга бошчилик қилган. У проф. Е. Д. Поливанов, И. А. Батманов, Ҳ. Зарифов, Қаюм Рамазон, Элбек, В. В. Решетов, Т. Иброҳимовлар билан ҳамкорликда Ўзбекистоннинг кўпчилик шаҳар ва қишлоқларига бориб, ўз халқининг ҳаёти, айниқса, тили, ёзма ва оғзаки адабиёти бўйича кўп материаллар тўплашга муяссар бўлган, шу материаллар асосида «Ўзбек лаҳжалари таснифида бир тажриба» (1936), «Ўзбек уруғларидан қатағонлар ва уларнинг тили» (1930), «Ўзбек тили грамматикаси» (1936, қўл ёзма) каби асарлар яратган. 1922 йилда «Алпомиш» достонини ҳам биринчи бўлиб Ғ. О. Юнусов ёзиб олган. Ўзбек халқ оғзаки ижодини ташвиқ қилишда ҳам биринчи ташаббускорлардан бўлган, Фозил Йўлдош ўғли, Эргаш Жуманбулбул ўғли каби бахшиларни адабиёт майдонига олиб кирган. Ғ. О. Юнусовнинг «Ўзбек лаҳжалари таснифида бир тажриба» китоби ўзбек шеваларини этиолингвистик томондан тасниф қилган биринчи асарлардандир. Бу монографияда муаллиф проф. Е. Д. Поливановнинг ўзбек шеваларини тасниф қилишдаги баъзи фикрларига эътироз билдириб, уни уч лаҳжага — ўзбек-кипчок, турк-барлос ва Хева-Ўрганч лаҳжаларига ажратади. Унинг «Юридик атамалар луғати», «Болалар адабиёти тўғрисида бир фикр» «Алла» тўғрисида бир-икки оғиз сўз», «Ўрта Осиё туркларининг янги алифбоси», «Ўзбек тилининг товушлари» каби илмий-услубий жиҳатдан бақувват мақолалари ҳозир ҳам ўз қимматини йўқотган эмас.

Атоқли олим қисқа, лекин сермазмун ҳаёт кўрди. Унинг бой лингвистик, фольклористик ва этнографик мероси ўзбек миллий маданияти, тили ҳазинасидан муносиб ўрин олган.

1937 йил 3 июлда ҳибсга олиниб, 1938 йил 4 октябрда отилган. 1989 йилда оқланган.

- 1923** «Алпомиш» достони. «Билим ўчоғи» журнали, 2- сон.
- 1926** «Алла» тўғрисида бир-икки оғиз сўз «Маориф ва ўқитғувчи» журнали, 6- сон.
- 1927** Ўрта Осиё туркларининг янги алифбеси. Маориф ва ўқитғувчи» журнали, 6-сон.
Қизил йўл (О. Ҳошим ва Серовлар билан ҳамкорликда), «Янги ўзбек латин алифбосини ўрганиш учун», тўплам.
- 1930** Ўзбек тили. Тошкент.
Ўзбек уруғларидан қатағанлар ва уларнинг тили. Тошкент.
- 1933** Юридик терминлар луғати. Тошкент.
- 1936** Ўзбек лаҳжаларини таснифда бир тажриба. Тошкент.
Ўзбек тили грамматикаси (қўлёзма).